

Cegléd 1849-ben

A magyar polgári forradalomról és szabadságharcról szólva, Ceglédről a köztörténetírásban csak két esemény ismeretes. Először, hogy Kossuth 1848-ban ide jött katonát toborozni azon a bizonyos szeptemberi vasárnapon; másodikkal pedig, hogy negyvennyolc utolsó napján a forradalmi kormány Pestről Debrecenbe tette át székhelyét, a Bécsből előretörő császári hadsereg elől. Kettévált a honvédsereg, egyik része Görgeyvel északra vonult, a kisebbik rész, Perczel Mór gyenge hadteste Cegléden át a Tiszántúrra. Cegléd említése a köztörténetben — a vizsgált időben — többé nem szerepel.

Ezzel szemben a helyi források, a városi tanács jegyzőkönyvei, katonai szolgáltatások könyve, a hírdetek könyve, a bírói végzések gyűjteménye, az előfogati biztos feljegyzései, a halotti matrikulák, és az uradalmi tisztartó naplójegyzetei ebben a meg nem írt három hónapban véres szenvedéseket, ellenséges katonák zaklatásait, erőszakoskodásait, rablásait, gyilkosságait, garázdálkodásait, a szolnoki sáncsásra kényszerített férfiak százainak megpróbáltatásait, keservét tárják elénk. A gazdák házaiban gyakran tízezer vasasnémet, dragonyos, horvát grancsár volt szálláson, tizesével, húszasával. Rátörték a magányos asszonyokra, erőszakoskodtak, föltűzelték a kapukat, a szárazalmokat és a vizimalmok gerendáit. A Cegléd térségében táborozó császári Duna-hadsereg a löszeren és fegyveren kívül kenyert, vagómarhát, bort, zabot, szénát, szalmát, gyertyát és tűzfát, a seregek szállítására az előfogatok százait kényszerítette ki a városotl. Kijárási tilalom volt s akinek dolga volt a határban, az csupán egyetlen napra kapott útlevelet. A tanyaföldek műveletlenek maradtak. A városból nyolc országot vezetett ki és a széleken szuro-nyos örök strázsáltak. A gazdák kamrája mind kimerült és a földmives napszamosok az éhhalállal küszködtek.

Mindezek nem adnának teljes képet erről a keserves negyedévről, ha nem egészíteném ki a Hadtörténelmi Levéltár részben eredeti, részben másolati anyagával. Számos parancs és jelentés, ellenséges hirszerzés azt mutatja, hogy tartottak a honvédség erejétől a budai császári hadsereg-parancsnokságon. Windischgrätz ezalatt a három hónap alatt tévóvan tologatta hadtestjeit, offenzívára nem gondolt, léste a honvédség minden mozgását. Erre a tartózkodásra a harcias Jellasics és a generálisok zendüléssel felé-elő elégedetlenséggel szóban és írásban zúgóldtak, egymás között szidták a főparancsnokot. Egyik tervük sikerült ugyan: két hadtesttel átkeltek a Tiszán Debrecen elfoglalására, de Windischgrätz egy kémjelen-tesre — Görgey megmozdult — azonnal lefújta az akciót.

A továbbiakban néhány korabeli dokumentum alapján szeretném bemutatni, hogyan élte át Cegléd azokat az idők: 1849 első hónapjait.

Január 1. Az aklonok túl, az éreghegyi szőlőkkel ártellenben megérkezett a Vörös Ökör fogadóba a pesti menekültek első csoportja. Dermedtek voltak a hidegtől, gémberedett tagjaikat az ivóban mekeng-tek, míg lovaik az istállóban zaboltak, szénáztak. A déli harangszóra az újabban jöttek megszálltak az északnyugati irányból húzódo Pest-budai országot másik három beszállóját is, a Vadembert, a Fehér Lovat és kint a határban álló Kecskés csárdát. Szolnoknak futottak, hogy átkelve a Tiszán Debrecenig meg se álljanak. A vasúti indóházhoz egymás után jártak be a szerelvények, a ceglédek láthaták Kos suthot és a kormány tagjait, megrakott tehervonatokat pénzverő és fegyvergyári gépekkel, munkásokkal.

Január 6. Reggelre megjelentek a honvéd felderítő huszarak, utánuk a hadtest egységei, egész délelőlt vonultak és szállást foglaltak a városban. Perczel Mór tabornok fivérével, Miklóssal, mindkettejük felesé-gevel Ferenchich József uradalmi tisztartónál kapott szállást, a Pesti út ma is álló 6-os számú házában. Ebédet és vacsorát is a tisztartónál kaptak. A szűkebb törzs tisztjeivel tizenhatan ültek az asztalnál. Más szobákban két altiszt, tizenegy közhonvéd és tíz család. Két kis istállóban tizenkét nyergesló.¹

Január 9. Perczel hadtestének törzse még elköltötte a reggelit Ferenchichnél, aztán Abony—Szolnok-nak vonultak.²

Január 11. Windischgrätz Perczel üldözésére Ottinger generális dandárját rendelte. A város várta az ellenség megjelenését, de nehogy az fegyveresen betörve kárt tegyen, a tanácsagokból egy küldöttséget állított a város északnyugati bejáratához, fogadásukra. Órák hosszat toporogtak a nagy hidegben, köz-

¹Ferenchich József: Az 1849-ik évben Ferenchich Josef ceglédi tisztartónál szállásolt Fő és alezredő Katona Tiszt Uraknak, valamint mellettük levő Koz vidékeknek és családoknak feljegyzése. Kézirat a ceglédi városi levéltárban. Uradalmi iratok 1849. január 6. Továbbiakban: Ferenchich.

²Ferenchich, i. h.

ben fölválva be-betértek a Vörös Ökör fogadóba melegedni. Délelőtt jelentek meg a vértések lovas járőrei, a küldöttség megnyugratta őket, hogy a város nem fog ellenállást tanúsítani. Ottinger adju tánsaival és törzse tisztjeivel már a tisztartónál ebédelt. Tíz tiszt, egy altiszt, tíz közember, három cseléd. Ugyancsak ott is vacsoráztak. Két istálló volt az udvarban, benne tizenkét nyergesló szénázott.³

Január 21. Az újkori légiókat toborozták, legénysége önként vállalkozott véret ontani a népek szabadságáért. A magyar polgári forradalomban ott voltak a lengyel, az olasz és a bécsi légiók önkéntesei. Most pedig találkoztunk egy német légióval, az áruló Ottinger dandárjában, amelyik a reakció oldalán harcolt a forradalom ellen. Ha ez a légió nagy német volt, akkor a haladó eszmék és a nemzeti szabadságröprekvések elnyomására alakult szentszövetség német kormányai küldték ellenünk. Ez a német légió a cári orosz hadtestek előtt lépett a hadszíntérre, bár nem olyan látványosan és nem oly pusztító, mindent elsöpítő erővel. Történetírásunkban nemigen van nyoma ennek a légiónak, melyet később egy reguláris német hadserég követett volna. Deitz örömester, e légió első századának zsoldigénylését ezen a napon állította ki Cegléden.

„1 Feldwebel	f35 xr	2 f 55 xr
4 Zugs Corporale	25 xr	8 f 20 xr
8 Corporale	22 xr	14 f 40 xr
1 Tambour	20 xr	1 f 40 xr
99 Legionars	16 xr	132 f —

113

159 f 35 xr

Czegled den 21 jan. 1849.

A. Deitz Feldwebel⁴

Egy forintban hatvan krajcár (xr) volt, a zsoldot öt napra kapták.

Január 25. Perczel visszautért. Átkelt a Tiszán és Cegléden meglepte a császáriakat. Tűzpárbajt vívtak, egy honvéd és több császári katona elesett, sokan megsbesültek. Ottinger megfutott, a honvédek Irsáig üldözték. Ez volt a város egyetlen ütközete a szabadságharc alatt, „bedei csata” néven szerepel a népi emlékezetben.

A tisztartó még megrögzeltette Ottingert és kíséretét, de az ebédet már Perczel és Dembinszki ette nála. A vacsorát is itt költötték el.⁵ Dembinszki parancsára Perczel abbahagyta a császáriak üldözését.

Január 26. A két honvédtábornok és szüjje a tisztartónál aludt, ott reggelizett, de „fölösztököm” után elment.⁶

Január 27. Ottinger Irsáról, Cegléden meg sem állva, Tömélre vonult, új generálisok tűntek föl a városban és a tisztartói lakban. Hartlieb Feldmarschallentnant szüjijével hat tiszttel, négy altiszttel, tíz közemberrel, öt cseléddel.⁷

Január 28. A budai császári hadseregpáncsnok Cegléd térségére vonja három hadtestét: a városi bírót utasítja a beérkező seregek ellátására. A bíró dobszóval hirdeti: „Pest felől nagy számú katonaság fog városunkba érkezni még ma vagy holnap, azért mindenki elegendő kenyeret előlegetesen megszerezzen, vagyis süssön, hogy a katonaság szükségét ne lásson az élelmezésben. A' kenyereket tizedenként kocsikra fogják beszedni, azén mindenki, midőn a' kocsi háza előtt megjelenik, kenyerét készen tartsa.”⁸

„Minden földes gazda kocsiját, lovait szükséges takarmánnyal ellátva itthon tartsa és úgy elkészüljön, hogy akármelyik órában előfogatra kiállhasson. Aki ezen rendeletnek nem engedelmeskedik, annak neve azonnal a generálisnak be fog jelenteni, 's a' következményeket akkor csak magának tulajdonítsa mindenki.”⁹

Január 29. „Ő Excellenciája Hartlieb tábornagy úr rendeleteiből újabban tudtára adatik mindenkinek, hogy a' málla levő fegyvereket, u. m. puskákat, pisztolyokat, kaszkákat, lándzsákat sib. huszonnégy óra alatt a' város házához adja be, men a' kitűzött idő után minden házban és tanyán, továbbá aklokban, egyszóval mindenütt kiutatis fog tanani, 's ha valakinél akarmi fegyver fog találatni, az minden esetre halállal büntetik.”¹⁰

Ezen a napon az Öreghegyből behoztak egy honvéd halottat, minden bizonnyal a huszonötödikei csata katonáját. „Egy névszerint ösméretlen, egy más ösméretlen egyén által puska golyó által kivégeztetett 's a szőlők között találatott honvéd, körülbelül 38 éves, 29-én 1849. január havában.”¹¹

Január 30. E napon adták át a tanácsnak Hartlieb parancsát. „Ő Excellenciája a' Generális Úr parancsolatából ezennel tudtára adatik mindenkinek: hogy a' császári királyi hadsereg iránt senki ellenséges indulattal ne viselkedjék: az ellen vagy annak egyes tagjai ellen semmi némű fegyvert ne fogjon; egyszóval, annak

³Ferenchich, jan 11.

⁴Helynévmutató Cegléd C-40. Hadtörténelmi Magyar Néphadsereg Levéltár. Továbbiakban. *Helynévmutató* 10—274.

⁵Ferenchich, jan. 25.

⁶Ferenchich, jan. 26.

⁷Ferenchich, jan. 27.

⁸Cegléd Mező Városának Templomok előtt tartandó Hirdetéseknek könyve. Kezdődött 1847 évi Augustus 1-ő napján, végződött 1850. Február 12.—január 28. Továbbiakban *Hirdetések*

⁹Hirdetések, jan 28.

¹⁰Hirdetések, jan 29.

¹¹Halottak anyukönyve III kötet. 1837—1849. 243. l. Cegléd Ó-Plébánia. Továbbiakban. *Halottak ake*

¹²Hirdetések, febr 4.

semmiféle szjn alatt ántani ne merészeljen senki. Mert azon kívül, hogy az illy oklatan vakmerőségén a' vétkes — akárki legyen az — halállal fog röglön büntettetni: még az előjáróságot is az egész várost is végső szerencsétlenségbe fogja ejteni...¹²

Február 15. Szolnokot a császáriak szilárd hídfevé szándékoztak alakítani, sáncokat ásattak a magyar polgárokkal. Panaszkodik hangulatjelentésében a ceglédi bíró, Babarczy Antal királyi biztосnak, „hogy a folyóúti tartó katonai ellátás és a' szolnoki sáncolás — hová a' lakosok százával küldetnek — a' népben keserű érzéseket támaszt.”¹³

Február 19. Két nappal előbb, február 17-én esti 9 óra tájban a horvát katonák rátörttek Ecsér Jánosné Dobos Évára, aki erőszakoskodásuk következtében életét veszítette. A városi bíróság február 19-én meg-szemlélte az erőszakos halállal halt asszonyt é kihallgatta a tanúkat, akik vallották, hogy a menyecske ablakán horvát katonák zörgettek, de hogy odabent a lakásban mi történt, azt nem tudhatják.¹⁴

Február 22. Babarczy Antal királyi biztосnak küldött hangulatjelentés. „A népben a csoportos katonatanítás és a Szolnokbani sáncolás annál inkább elkészerítő hatást gyakorol, mivel tudára van, mikép a szomszéd népes városok, ti. Körös és Kecskemét sem katonát nem tanának, sem sánc ásásra nem rendelkeznek.”¹⁵

Február 27. A nép ellenállása egy percre sem szűnt meg, ott ártottak a császári katonaságnak, ahol és ahogyan tudtak. Elkötöttek a közeli napokban két dragonyoslovat, sohasem lettek meg, ellopták a dobogófákat a kaplárók szállása elöl, gúnyfeliratokat írtak a házak falára. A férfiak rejtgettek fegyvereiket, akkori kardot, pisztolyt még napjainkban is lehet az öreg padlásokon találni. E napon rálöttek egy fegyveres ötre. „A múlt február 27-én a helyi lakosok közül valaki által egy strázsáló katonára lövés történémén, Haraláb generális ő méltósága szigorú parancsa következtében közölteik, hogyha még egyszer illy eset adná elő magát, azonkívül, hogy a vakmerő fejét vesztí, az egész város tetemes pénzbürsággal fog büntettetni.”¹⁶

Március 1. Windischgrätz hadtestjeit semmivel sem indokolhatóan szétszórja. Az Albertiben állomásozó II-ik hadtest parancsnokát, Wrbnát tájkoztatja intézkedéseiről, miszerint „az első, Jellasics féle hadtestet Kecskemétre rendelte, a harmadikat, Schlick parancsnoksága alatt Ceglédre.”¹⁷

Március 5. Amíg a császáriak vonulgtak újabb és újabb állomáshelyeikre, addig a honvédség rajta-űrözt Szolnokon, súlyos áldozatok árán bevette és a várórséget megfutamtította. A honvéd halottakat Szolnokon temették a császári halottakkal együtt. Damjanichék számos hadifoglyot csetttek. A csatában sebet kapott két osztrák tisztet beszállították Ceglédre a menekülők. Itt haltak meg, itt is temették el őket. A ceglédi O-plébánia anyakönyvébe így jegyezték be: „A Szolnoknál ez nap törtém csatában nyen sebből elhunyt 2 császári sereghez tartozott egyén. Nevök és tiszti állásuk elúkolhatott. (A Karger-fele veszteségkimutatás név szerint is jelenti a két tisztet. HL.) Szemcségek nélkül eltemetettek a Kálvária teme-tőben.”¹⁸

Március 7. A szolnoki vereség nem hagyott szomorúságot a császári tisztekben, kiüzetésük e fontos hadászati pontról nem rendítette meg őket. A tiszttartónál gróf Wrbna hadtestparancsnok, herceg Lichtenstein hadosztály-parancsnok és Deym dandárparancsnok adjutánsai „ebéd után wolsó janszong tartván, 14 úce veres bort ittak meg.”¹⁹ Windischgrätz is csupán nemetszését fejezte ki és felszólította Jellasicsot, „gondoskodjék, hogy ilyen eset többé ne forduljon elő.”²⁰

Március 8. Az esti sötétben gyertyafény szűrődött ki a tisztartó háza ablakán, és többször is felhang-zott a generálisoknak kijáró „fegyverbe!”-kiáltás. Eymán után érkezett Schlick altábornagy és Jellasics bán, adjutánsaival és vezérkari tiszteivel haditanácsra. Megállapították, hogy „a szembenálló ellenség erős” ezért javasolták Windischgrätznek, hogy az egész Duna-hadsereget Cegléd és Alberti között koncentrálják, még a Jászberényben táborozó dandárok is vonuljanak Ceglédre. A javaslatot este kilenc óra-kor lovas futárokkal küldték föl Budára.²¹

Március 10. Windischgrätz Cegléd térségébe összpontosít. Utasítja a tábori tüzérigazgatót, hogy Jella-sics hadtestének megerősítésére a főtartalekből a 13-ik úteget március 13-án indítsa Ceglédre. A 13-ik utazó század is vonuljon ide.²² Jellasics hadtestét Kecskemétre rendelte, a Wrbna-hadtestet Nagykörösrre, Schlick Ceglédén marad.²³

Március 15. A ceglédi hadiránács sugallatára a budai főparancsnokság offenzívára határozta el magát, két hadtestet Jellasics parancsnoksága alatt akart vetni a Tiszán, hogy Debreczen irányában előretörjön, a forradalmi kormány szétzúzására. A bán Alpárnál keljen át a folyón, Schlick Cibakházánál.²⁴

Március 16. A támadási intézkedések megmozgatták a hadtesteket, tisztek jöttek-mentek gyors lova-kon a három városba, parancsokat hoztak az ezredeknek. A ceglédi tiszttartónál „telt ház” volt, tizen útek asztalhoz vacsorára.²⁵

¹²Cegléd Mező várossa Bírói végzéseik jegyzőkönyve 1849 febr. 15. Cegléd Város Levéltár. Továbbiakban Bírói

¹³Bírói, febr. 9/352. sz.

¹⁴Bírói, febr. 22/355. sz.

¹⁵Hirdetések, március 28.

¹⁶Helységnevmutató, 16—455/a.

¹⁷Halottak akv. márc. 6.

¹⁸Ferenchich József: közalapirányú uradalmi tisztartó naplójegyzetei. a mai Pesty út 6. az szolgálati lakásában elzárított katonai és polgári vendégekről, 1849 febr. 7—1849 dec. 2-ig. Kézirat a Ceglédi Városi Levéltárban. Uradalmi iratok március 7. Továbbiakban Naplójegyzetek

¹⁹Helységnevmutató, 16—311.

²⁰Helységnevmutató, 16—406/a.

²¹Helységnevmutató, 16—456/a.

²²Helységnevmutató, 16—456/b.

²³Helységnevmutató, 17—204.

²⁴Naplójegyzetek, március 16., és Ferenchich, márc. 16.

A támadási tervet Jellasics erősökölte ki, ő volt a Duna-hadsereg legharciasabb, törekvőbb generálisa. Lárván Windischgrätz rétevaságát, dühében egy alá nem írt levelet küldött a főhadiszállásra. „*A dolgok folyásával nem vagyok megegyedve, két hónapot töltöttünk el feleslegesen, az alatt a felkelők megerősödtek. A hadseregszervezés csomó felesleges rendelkezést ad ki, az erőket pedig szétszórja.*” A továbbiakban kéri hívják fel Pestre, hogy nézeteit kifejtse. Négy-öt nap múlva át szándékozik kelni a Tiszán.²⁶ Tehát március huszadika tájban. Meglátjuk hogy mire ment!

Március 18. Jellasics szervez, javasol, lázasan készülődik a tiszai átkelésre. Javasolja a főparancsnoknak, hogy hadteste megerősítésre állítson föl egy löszertanaleket.²⁷

Március 19. A bán, két császári hadtest parancsnoka, be akarja szervezni a szerbeket, hogy megnövelje erejét, s ezzel kézbevegye a szerinte gyámoltalan hadseregszervezésről a Duna-hadsereg irányítását. Windischgrätz azonban lehűti a tüzes hánt, közli vele, hogy a szerbekkel való egyesülési szándékát helyteleníti és megparancsolja, hogy a Szeged elleni fölvonulását szüntesse be, amíg ki nem világlanak Görgey szándékai. Most a legfontosabb feladat Buda, Pest és Komárom biztosítása.²⁸

A városi tanács Schlick hadtestparancsnoknak panaszlevelet küldött. „*A város a császári és királyi katonaságot már harmadik hónapja látja el szállással, élelmiszerekkel és egyéb termékekkel, minek következtében súlyos terhek vannak rajtuk, ezen felül sirva jönnek a lakosok panasza az előjárásághoz, nem tudva mit tegyenek 10—15 beszállású katonával? Mindez még hagyján! De most már a katonák azon apróbb erőszakoskodáson kívül bűnöket is okoznak, elhordják az épületekről a deszkákat, ajtókat, kapukat — hogy a rablott élelmiszereket ne is említsük — már a szárazalmokat és a vizüalmokat is kezdik elhordani tüzevalónak.*”²⁹

Március 20. Ez a nap a fordulat napja, a császáriak végképp kiadták kezükből a kezdeményezést. Windischgrätz lefújta a tiszai átkelést, Jellasics legnagyobb bosszúságára. A hadsereget a Zagyva vidékére koncentrált. A tervezett offenzíva fölvonulása azonban folytak, mozgásban vannak a hadosztályok Szolnok és Cibakháza tájára. De most irányt kell változtatniok, a Tápó és a Zagyva vidékére kell vonulniok.

Jellasicsnak sok híve volt a generálisok között, ezek hol suttozva, hol bizalmas levelekben elégedetlenkedtek Windischgrätz ellen. Zeisberg vezérőrnagy Jellasicsnak írt leveleiben kifejtte, hogy egyesülni kéne a szerbekkel és a Szeged—Nagyvárad—Dehreceni vonalon kellene előnyomulni. Ugyanakkor hosszasan fejtegeti Windischgrätz hadvezetésének hibáit.³⁰

A lefújó hadseregszervezés Jellasics útkészülődése közben kapta kézhez Nagykőrösön. „*Görgey előnyomulása miatt a csapatokat Hatvannál koncentráltam, ezért addig ne kezdjen offenzívába, amíg ki nem világlanak a honvédek céljai. Hadtestének feladata a Szolnokra és Cibakházára való gyűlés.*”³¹

Március 21. A fogcsikorgatva engedelmeskedő Jellasics kelernek fölvonulattal két egyesített hadtestének egész fordulatot vezényelt. Ceglédre jelent a budai főhadiszállásra, hogy Schlick hadteste elvonult innen, és helyét ő foglalta el. A Tisza irányából várható honvédtámadás megfigyelésére Rastich dandárát Ahony—Szolnok irányában kiküldte azzal a szigorú utasítással, hogy éber előőrsi szolgálatot teljesítsen, főleg Szolnokot és Cibakházát figyelje.³²

Március 22. A város elnyugodott. Éjfél tájban hat horvát katona asszonyi kalandra indult a züllött Tordai János vezetésével Tóth Zsuzsanna, volt Varga Lajosné házához. A fölriadt asszony ellenkezett, mire a horvátok szuronnal kényszerítették, két helyen megsebesítvén, csoportos erőszakot vettek rajta. A megbecstelenített menyecske följelentést tett a bírónál, a bíró kihallgatta Tordai Jánost, aki a katonák felől semmit sem tudott, nem is akarván tudni.³³

Március 25. Jellasics Ceglédre jelent, hogy felderítői szerint Cibakházánál 12 ezer honvéd van és négy üteg, Damjanich parancsnoksága alatt. Damjanich nincs ott, Asbóchnak adta át a parancsnokságot. Törökszentmiklóson 14 ezer honvéd táborozik hat üteggel, Cibakházánál hidat vettek a Tiszán, Fegyverneken ácsokat toboroznak.³⁴

Március 28. A ceglédi bíró hangulatjelentése Baharcey Antal királyi biztosnak: „*Népünk állapotja folyvást nyomorító. A szegénység mindenből kiélve, a sorfelet megnehezített közlekedés miatt nem hoznak be a vidékről élelmet, a parasztságnak csak 24 óra adatnak, emiatt a külső munka — bár ut volna már az ideje — csaknem lehetetlenné váltik s a napszámos emberek keményüket sem kereshetik. Brószakoskodás és rablás — minden fejletlen ellenére is — folyvást tononik, sőt a hazakbba, padlós szobákba is, lovak kötettenek be... az mind csak okoskodás és nem széna, ez a válasz (ha mondják, hogy nincsen)... a magyar pénzügyek betöltése... Kötörésre azonban most nem gondol...*”³⁵ (A kipontozott szöveg az eredetiben olvashatatlanul van törölve — HL.)

Március 29. Tavaly nevezte ki a császár és király horvát háznak Jellasicsot, majd politikai okból színelég fölfüggesztette, két hónap múlva azonban visszahelyezte méltóságába. Ez a hadtestparancsnokban úgy viselkedett itt mint egy hadrakelt fejedelem. Egy Habsburg hercegasszonnyal való intim kapcsolatai-

²⁶Helységnevmutató, 17—291

²⁷Helységnevmutató, 17—425

²⁸Helységnevmutató, 89. ca. 17—490

²⁹Birói, 382. a7

³⁰Helységnevmutató, 89. ca. 17—550

³¹Helységnevmutató, 89. ca. 17—562

³²Helységnevmutató, 89. ca. 18—33/a

³³Birói, 391. a7

³⁴Helységnevmutató, 89. ca. 18—366

³⁵Birói, 387. a7

val és bánságával nagyobb beleszólást kívánt magának a birodalom ügyeibe, s úgy vélte, hogy mint Horvátország legfőbb közjogi méltósága, a király után, megérdemli ezt a kiváltságot.

1848. szeptember 11-én Jellasics a Dunántúltra való betörésének hírére, a ceglédi bíró — a történelemben utoljára — egybehívta a három város, Nagykőrös, Kecskemét és Cegléd tanácsát elhatározni, hogy fegyveresen álljanak ellen, a forradalmi kormány ne késlekedjék, ők tizezer fegyveressel, életük árán is megátolják a horvát bán előretörését. A három város nemzetőrei jelen voltak Pákozdnál. A sors iróniája, hogy banná való ünnepélyes beiktatása évfordulójának — a köztörténetben eddig nem ismert — fényes napját Jellasics Cegléden ülte, mint egy utalkodó. Kéznyújtásnyira a ceglédi határozat szerzőjétől, Csizmadia Mihály bírótól. A bán mindent elkövetett, hogy ez a nap emlékezetes maradjon a Duna-hadsereg tábornokainak.

A tisztartói lakba meghívott vendégek díszegyenruhában, mellükön érdemjellekkel hódoltak a bannak, aki színarany evőeszközökkel terített asztalhoz invitálta őket. A hófehér damaszt abroszon nemes porcelántálakban, ezüst tálcaon fűszeres étkek, mártások, levesek és ropogós sütek garmadaja csiklandozta inyüket. A borok pedig, királyok asztalára valók, lelkesedéssel töltötték el valamennyiüket. Ferencsik, a jószemű ceglédi tisztartó, ezeket írta naplójában: „*Martius 29. mely napon a Bán egy szakaszt hozatott Pestről, mivel akkor volt az installationalis évi napja, hogy Banus lett, és arra a tractata hozatta, mely tractan harmincnyegen voltak. A Banus maga is gallaba, a Bestekye tsupa arany, a kalany, kés, vella, kávés kalán és só tartó.*”³⁶

Április 2. A császári sereg kivonása Cegléd térségéből véglegesen bizonyult. Ezen a napon Jellasics, múlt heti mámorában még ott ült a tisztartónál, de készülődik az elvonulásra. Az ő hadteste itt már az utolsó. Meneténec biztosítására egy dandárt rendelt Rastich vezérőrnagy parancsnoksága alatt. Elrendelte neki, hogy előőrseit vonja vissza és valamennyi parancsnoksága alá tartozó csapattal húzódjon Ceglédre. Az abonyi vasútállomáson található vagonokat és más szállítóeszközöket hozza Ceglédre. Végül tájékoztatja, hogy őt Albertinen találhatja.³⁷

Április 3. A tisztartó naplójából: „*A Bannusék az egész táborral Albenibe utaztak délelőtt 11 órakor. Éjszakára jött Rastich generális két adjutansával. Csak vatsorát ettek és vatsora után Biske felé utaztak, ahol 4-én csata volt.*”³⁸

Három szigorú hónap elteltével vonultak ki Ceglédre és közeli védékeről a császári Duna-hadsereg hadosztályai, hogy megveretessenek a szomszédos Tápió vizénél, Bicskén. Aztán sorozatban Isaszegen, Hatvannál, Vácnál és Nagysallónál. Április ötödikén takarodott ki a városból az ellenség utolsó katonája, hatodikán jelentek meg a honvéd felderítő járőrök.

Április hetedikén Cegléd történetének új szakasza kezdődött.

Hidvégi Lajos

A redemptio és az utcanevek Túrkevéen

Túrkeve legrégebbi neve: *Keve*, majd a tatárjárás kori elpusztulása után egy ideig: *Keveegyháza*; XIV. században azonban már ismét „*Keve*” néven szerepelt. A XV. században pedig „*Kevi*”-re változott. A XVI. században a *Túr* előtaggal *Túrkevi* lett és ezen a néven egészen a múlt század közepéig szerepelt. Ettől az időtől lett *Túrkeve*. Jobbára hivatalosan, mert köznyelven napjainkban is még: *Kevi* nek mondják, a környéken is.¹

Túrkeve a tatárjárás kori elpusztulása után újratelepülve, Nagy Lajos, Zsigmond, Mátyás, a nagy királyok idején — több mint 200 évig — megállapodott volt, de a XVI.—XVII. században többször elpusztult. A törökök kiűzése idején: 1683-tól úgy elpusztították, hogy 1699-ben lakatlan pusztaság volt. Ezt követően 1703-ig újratelepült, de 1706-ban Rákóczi Ferenc — védelem céljából — a keveket Rakamazra telepítette. Ettől az időtől *Kevi* újra lakatlan volt, úgyannyira, hogy 1710-ben, amikor Józsa János, mint első telepes, *Kevibe* jött, teljes pusztaságot talált. Majd a Rákóczi-háború befejezése, 1711 után megindult a visszatelepülés. De előbb még, 1702-ben, I. Lipót császár a Jászságot, Kis- és Nagykunságot — így természetesen *Kevit* is — eladta a Német Lovagrendnek.²

A Lovagrend inspektora 1713-ban a következő 21 családot írta össze Túrkevéen: *Vasadi Mihály* bíró, *Deák Sámuel* jegyző, *Acz Mihály* kisbíró, *Oroszi György*, *Madarász János*, *Nagy István*, *Kornis István*, *Mol-*

³⁶Naplójegyzet, március 29.

³⁷Helységnevmutató, 9. ra. 19—456

³⁸Ferencsik, április 3.

¹Gyöffy Lajos: Túrkeve története, 7—12. oldal

²Uo. 19—21. old.